

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені К.Д.УШИНСЬКОГО»

БОРЩЕНКО ВАЛЕРІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК: 378.937+378.126

**ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ
ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського», Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Долинський Борис Тимофійович,
 Державний заклад «Південноукраїнський
 національний педагогічний університет
 імені К.Д.Ушинського»,
 професор кафедри біології і основ здоров'я

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Литвиненко Світлана Анатоліївна,
 Рівненський державний гуманітарний
 університет, професор кафедри практичної
 психології та психотерапії

кандидат педагогічних наук, доцент

Савченко Олена Павлівна,
 Черкаський національний університет
 імені Богдана Хмельницького,
 директор навчально-наукового інституту педагогічної освіти, соціальної роботи та
 мистецтва

Захист дисертації відбудеться 26 березня 2013 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 при Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий 25 лютого 2013 року

Вчений секретар
 спеціалізованої вченої ради

О.С.Трифорова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Модернізація вищої школи в Україні стимулює пошук нових підходів до професійної підготовки студентів, в якій значне місце посідає проблема формування професійної культури майбутніх фахівців, що передбачає побудову навчально-виховного процесу на засадах гуманізації, гуманітаризації та збереження надбань національної і світової культури. Педагогічна професія ставить підвищені вимоги до особистісних і професійних якостей сучасного вчителя. Сукупність цих вимог виражається в необхідності оволодіння фахівцем високою професійною культурою, що визначається як вищий ступінь відповідності рівня розвитку особистості й професійної підготовленості майбутніх учителів початкової школи до специфіки педагогічної діяльності. Формування професійної культури означає розвиток у студентів самосвідомості, самостійності, почуття самоповаги, вміння приймати рішення і нести відповідальність за свої дії і вчинки. Важливою складовою професійної культури майбутнього вчителя початкової школи є організаційна культура.

Концептуальні засади організаційної культури як чинника забезпечення діяльності визначили Т. Пітерс, Р. Уотермен, Т. Діл, А. Кеннеді, П. Друкер, Р. Кілманн, Р. Пейскел, Е. Етос, В. Сате. Зауважимо, що в науковій літературі проблема організаційної культури знайшла досить широке відображення, ученими розкрито: її роль (А. Агеєв, Т. Базаров, Б. Гаєвський, М. Грачов, Дж. Грейсон, В. Кнорінг, М. Мескон, Я. Радченко, Р. Рютінгер, В. Томілов, Л. Фаткін та ін.); методи її діагностики та формування (Р. Ален, Р. Гласер, К. Камерон, Р. Кілман, Р. Куїнн, К. Лаферті, Г. Марасанов, М. Сакстон, П. Харіс, Дж. Хофштеде та ін.); питання управління організаційною культурою (А. Агеєв, М. Алвессон, М. Богатирьов, Е. Браун, А. Гнетов, І. Грошев, Т. Гудков, Ю. Жаріков, Н. Левкін, Т. Пітерс, І. Пригожин, О. Родін, Р. Рюттенгер, В. Сате, Х. Трайс, Р. Уотерман та ін.); її особливості в закладах освіти (А. Моїсеєв, М. Поташнік, С. Рус, К. Ушаков, Р. Хувейк та ін.).

У зв'язку з підготовкою вчителя початкової школи досліджено його методичну (І. Артем'єва, С. Литвиненко) та естетичну культуру (Л. Гарбузенко), культуру розумової праці (І. Ігнатова), педагогічного спілкування (І. Комарова), технологічну (М. Ніколаєва), комунікативну (О. Савченко, В. Садова), валеологічну (Б. Долинський, О. Філіп'єва) інформаційну культуру (І. Смирнова) та ін. Натомість проблема формування організаційної культури майбутніх учителів як важливої складової професійно-педагогічної культури не знайшла належного висвітлення в педагогічній теорії.

На підставі аналізу психолого-педагогічної і методичної літератури було виявлено суперечності в підготовці майбутніх учителів початкової школи, зокрема між: підвищенням вимог до творчої діяльності вчителів початкової школи і традиційними формами їхньої підготовки під час навчання; актуальністю використання в освітньому процесі спеціальних методик формування організаційної

культури майбутніх учителів початкової школи і недостатньою розробленістю та впровадженням їх на практиці; необхідністю формування у молодших школярів організаційної культури і неготовністю до здійснення такої діяльності майбутніх учителів початкової школи. З огляду на це було обрано тему дисертаційного дослідження: **«Формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до наукової теми кафедри педагогіки «Інтегративні технології формування і розвитку особистісних та професійних якостей фахівців» (№ 0110U002179), що входить до тематичного плану науково-дослідної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Автором досліджувалася проблема формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи.

Тему дисертації було затверджено вченою радою Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (протокол № 7 від 24 лютого 2011 року) й узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології при НАПН України (протокол № 3 від 29 березня 2011 року).

Мета дослідження: науково обґрунтувати й експериментально апробувати модель формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи.

Завдання дослідження:

1. Визначити й науково обґрунтувати сутність і структуру поняття «організаційна культура майбутніх учителів початкової школи», уточнити поняття «професійно-педагогічна культура вчителя початкової школи», «організація», «організаційна культура», «корпоративна культура».

2. Виявити критерії, показники, схарактеризувати рівні сформованості організаційної культури майбутніх учителів початкової школи; розробити методiku їх діагностики.

3. Визначити педагогічні умови формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки.

4. Розробити й експериментально апробувати модель формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи.

Об'єкт дослідження: професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи.

Гіпотеза дослідження: формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи буде ефективним за таких педагогічних умов: усвідомлення студентами теоретичних засад наукової організації праці вчителя; оволодіння студентами засобами організації міжособистісної взаємодії учасників педагогічного процесу; стимулювання розвитку в майбутніх учителів початкової школи вмінь саморегуляції поведінки.

Методи дослідження: для розв'язання окреслених завдань, досягнення мети, перевірки гіпотези дослідження використано загальнонаукові методи теоретичного рівня: вивчення й аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури з проблеми формування організаційної культури; узагальнення науково-теоретичних і дослідних даних для побудови моделі та з'ясування педагогічних умов формування організаційної культури; вивчення, аналіз й узагальнення досвіду навчально-виховної роботи вищого педагогічного навчального закладу; методи емпіричного дослідження (анкетування, спостереження, бесіди, вивчення практичної діяльності студентів під час проходження шкільної педагогічної практики, самооцінка, психологічні методики, тести, питальники тощо) для з'ясування вихідного рівня сформованості організаційної культури майбутніх учителів початкової школи; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний) з метою перевірки дієвості експериментальної моделі реалізації педагогічних умов формування організаційної культури в майбутніх учителів початкової школи; кількісний та якісний аналіз результатів дослідження з використанням методів математичної статистики для визначення ефективності методики формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки.

Базою дослідження виступив факультет початкового навчання Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського». Експериментальним дослідженням було охоплено 298 студентів, 26 учителів початкових класів, 120 молодших школярів. У формувальному експерименті взяли участь 146 майбутніх учителів початкової школи.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що: вперше науково обґрунтовано педагогічні умови формування організаційної культури майбутніх учителів під час професійної підготовки (усвідомлення студентами теоретичних засад наукової організації праці вчителя; оволодіння студентами засобами організації міжособистісної взаємодії учасників педагогічного процесу; стимулювання розвитку в майбутніх учителів початкової школи вмінь саморегуляції поведінки); розкрито сутність і структуру (компетентнісна, поведінкова й особистісна складова) організаційної культури майбутніх учителів початкової школи; визначено критерії й показники: знанневий (усвідомлення значущості педагогічної діяльності, обізнаність із педагогічними цінностями, наявність знань й умінь з наукової організації праці), діяльнісний (сформованість організаційно-комунікативних та рефлексивних умінь, уміння обирати оптимальну поведінку в конфлікті), емоційно-вольовий (емоційна спрямованість, сформованість морально-вольових якостей, толерантність), якісні характеристики рівнів сформованості (високий, середній, низький) організаційної культури майбутніх учителів початкової школи; розроблено модель формування організаційної культури в майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки; визначено поняття «організаційна культура майбутніх учителів початкової школи»; уточнено

поняття «професійно-педагогічна культура вчителя початкової школи», «організація», «організаційна культура», «корпоративна культура»; подальшого розвитку набула методика підготовки майбутніх учителів початкової школи до педагогічної діяльності в майбутній професії.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що розроблено й експериментально апробовано методику діагностики рівнів сформованості організаційної культури в майбутніх учителів початкової школи; експериментальну методику формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи, навчальний спецкурс «Основи формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи». Матеріали дослідження можуть використовуватись у вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації, системі післядипломної педагогічної освіти. Основні висновки дисертації можуть бути рекомендовані для широкого кола учителів, студентів, магістрантів для написання курсових, дипломних та магістерських робіт, викладачів вищої школи, аспірантів у ході підготовки наукових статей, підручників, методичних рекомендацій тощо.

Результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» (акт про впровадження № 1218 від 31 травня 2012 р.), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (акт про впровадження № 292/03 від 14 травня 2012 р.), Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського (акт про впровадження №15 від 26 березня 2012 р.), Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет» (м.Ялта) (акт про впровадження №11 від 06 червня 2012 р.).

Достовірність результатів дослідження забезпечується методологією положення про цілісність особистості, опорою на результати психолого-педагогічної науки, доцільним поєднанням комплексу теоретичних та емпіричних методів дослідження, адекватних його меті, завданням, предмету і гіпотезі; порівняльним аналізом даних, одержаних за допомогою різноманітних методів дослідження, що мають репрезентативний характер.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та результати дослідження доповідалися на міжнародних («Сучасна вища освіта в умовах реформування: проблеми, теорія, практика» (Одеса, 2010 р.), «Сучасні тенденції в педагогічній науці України та Ізраїлю: шлях до інтеграції» (Одеса, 2011 р.), «Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток» (Одеса, 2012 р.)); всеукраїнських («Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток» (Одеса, 2011 р.), «Науково-дослідна робота у вищих навчальних закладах: досвід та практика» (Одеса, 2011 р.), «Досягнення соціально-гуманітарних наук в сучасній Україні» (Дніпропетровськ, 2012 р.), «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (Кіровоград, 2012 р.)) науково-практичних конференціях.

Основні результати дослідження висвітлено у 9 публікаціях автора, з них 5 – у фахових

виданнях України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 165 сторінок. У тексті вміщено 35 таблиць, 5 діаграм, 2 рисунки, що займають 1 сторінку основного тексту. У списку використаних джерел 290 найменувань. Додатки викладено на 55 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання дослідження; схарактеризовано методи роботи; розкрито наукову новизну, практичну значущість дисертації; подано дані щодо апробації, впровадження одержаних результатів і структури роботи.

У першому розділі **«Теоретичні засади формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки»** визначено сутність і структуру феномена «організаційна культура майбутніх учителів початкової школи»; уточнено поняття ««професійно-педагогічна культура вчителя початкової школи», «організація», «організаційна культура», «корпоративна культура»; визначено педагогічні умови формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки.

Професійна підготовка забезпечує інтеграцію особистості майбутнього вчителя початкової школи із загальною й професійною культурою, яка відбиває соціально-педагогічний стан суспільства, що здійснюється в контексті загальнофілософського розуміння культури.

Зауважимо, що поняття «культура» розглядається науковцями по-різному. Так, філософи (М.Бахтін та ін.) визначають культуру як продукт життєдіяльності людей, які вступають у спілкування, продукт їхнього гуманітарного мислення, співробітництва, взаємообміну цінностями, це «робота самозміни»; культура існує як спілкування, як діалог людей різних культур; як форма вільного вибору особистістю сенсів свого життя і ухвалення відповідальності за свій вибір, свою долю; як творчість, продуктами якої виступають конкретні тексти і твори. Психологи (А.Петровський, М.Ярошевський та ін.) зазначають, що культура – це ступінь досконалості, досягнутий в опануванні тієї чи тієї галузі знання або діяльності, це культура мовлення. У наукових працях педагогів (І. Зязюн, О. Кобенко, Н. Комар, В. Огнев'юк, П. Щербань та ін.) зазначено, що культура є практичним аспектом людської діяльності і вдосконалюється та реалізується в різноманітних видах професійно-педагогічної діяльності. Вона є невід'ємною частиною особистісної культури: розумової, моральної, естетичної, художньої тощо.

На підставі аналізу різноманітних підходів до визначення культури вчителя дійшли висновку, що в ході підготовки майбутніх учителів у вищому навчальному закладі особлива увага повинна приділятися формуванню їхньої загальної культури. Особливо це стосується майбутніх учителів початкової школи, оскільки вони є першими вчителями, які транслюють основи загальної культури

молодшим школярам, формують уявлення про норми поведінки в суспільстві і навчальному закладі, сприяють становленню відповідних умінь і навичок їх дотримання. В аспекті дослідження цілком поділяємо твердження науковців (Є. Бондаревська, О. Борисова, С. Кульневич, та ін.), які зауважують, що основний простір професійної діяльності вчителя початкової школи – це навчально-виховний процес у початкових класах, у якому суспільство гарантовано забезпечує розвиток особистості дитини і надання їй допомоги щодо знаходження свого місця у культурі.

Важливою складовою загальної культури вчителя початкових класів виступає професійно-педагогічна культура, яка є якісним новоутворенням його особистості, що допомагає творчо організувати цілісний педагогічний процес у початковій школі; дає змогу вчителю створювати адекватні уявлення педагогічних ситуацій на підставі рефлексивно-цільового аналізу міжособистісних відносин, спільної діяльності школи, а також соціально-психологічні уявлення про учнів; спрямовувати самокорекцію соціально-пізнавальної активності молодших школярів, наближати її до вимог зони найближчого розвитку; створювати позитивні емоційні умови для планової самоорганізації кожним школярем соціально-пізнавальної діяльності, забезпечити своєчасне входження у світ духовних цінностей (Г.Селезньова, Н.Селезньова).

Професійно-педагогічну культуру майбутніх учителів початкової школи розуміємо як складне динамічне інтегральне утворення, що характеризується сукупністю особистісних і професійних настанов щодо взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу початкової школи, психолого-педагогічних знань щодо особливостей індивідуального і вікового розвитку молодших школярів, практичних навичок і вмінь організації власної діяльності і діяльності учнів, наявністю загальнокультурних цінностей і морально-духовних принципів, що дозволяють їм на високому рівні здійснювати професійну педагогічну діяльність.

Науковцями виокремлюються кілька складових професійно-педагогічної культури вчителя початкової школи, зокрема досліджено його методичну (І. Артем'єва) та естетичну культуру (Л. Гарбузенко), культуру розумової праці (І. Ігнатова), педагогічного спілкування (І. Комарова), технологічну (М. Ніколаєва), комунікативну (В. Садова), валеологічну (Б. Долинський, О. Філіп'єва) інформаційну культуру (І. Смирнова), організаційну (Ш. Амонашвілі, Н. Асташова, Л. Байкова, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Редько, Ю. Сокольников, Е. Тесля, Р. Чумичева) та ін.. Водночас, як бачимо, проблема формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи як важливої складової професійно-педагогічної культури залишається поза увагою науковців.

Володіння організаційною культурою вчителями початкової школи є обов'язковою умовою їхньої соціальної адаптації до реалій сучасної цивілізації, освітнього середовища школи, що функціонує в режимі ефективного розвитку. Водночас спостерігається професійне зростання вчителя як конкурентоспроможного і мобільного спеціаліста, потенційного учасника професійних

конкурсів учителів, лідерів в освіті.

Науковці (М. Альберт, М. Мескон, Ф. Хедуори) розглядають організацію як групу людей, діяльність яких свідомо координується для досягнення загальної, значущої для них мети. Оскільки вчителі початкової школи складають професійну групу людей, то школу розуміємо як організацію, що характеризується усталеними взаємовідносинами між суб'єктами педагогічного процесу (вчителі, учні та їхні батьки, адміністрація), які об'єднані для досягнення загальної мети – навчання і виховання молодших школярів та підготовка їх до навчання в основній школі, метою якої, у свою чергу, є виховання всебічно розвиненої особистості школяра.

Аналіз наукової літератури засвідчив наявність поняття «корпоративна культура», що визначається як спілка усіх членів організації, «корпоративний дух», спільна філософія (У. Оучі, Р. Рютінгер), суміш різних типів організаційних культур і є полікультурним утворенням (В. Гончаров). Зауважимо, що здебільшого поняття «корпоративна культура» і «організаційна культура» використовуються як синоніми, хоча саме існування таких визначень означає розрізнення феноменології, яка стоїть за кожним з них, а саме: а) організація – це система свідомо координованої діяльності двох і більше людей на основі спільної мети, інтересів, форм діяльності тощо; б) корпорація (від пізньолатинського *corporatio*) означає договірні об'єднання організацій на основі налагодження горизонтальних вузькогалузевих зв'язків, поєднання виробничих, наукових та комерційних інтересів із централізованим регулюванням, координацією діяльності кожного з учасників та субординацією їх взаємодії.

Мета кожної освітньої установи – знайти власну культуру, сформувати імідж, адаптуватися до ринкових умов і при цьому зберегти найкращі з утворених у педагогічному колективі цінностей. Зважаючи на це, слідом за Г.Хастом, корпоративну культуру вчителів розуміємо як колективну цінність, що забезпечує досягнення високих результатів у навчальному процесі початкової школи, визначає характер взаємовідносин, комунікацій між суб'єктами педагогічного процесу, індивідуальний стиль діяльності вчителя початкових класів та загальний корпоративний імідж навчальної установи. Зазначимо, що розвиток корпоративної культури сприяє самостійності вчителів у сфері оволодіння новими освітніми програмами, технологіями і забезпечує перехід на новий рівень компетентності, підвищення кваліфікації вчителів.

Під організаційною культурою майбутнього вчителя початкової школи розуміємо складне особистісне інтегральне утворення, що передбачає наявність знань, умінь і навичок наукової організації праці як своєї, так і дітей молодшого шкільного віку; характеризується сформованістю професійних та особистісних якостей, наявністю педагогічних цінностей, умінь організації міжособистісної взаємодії з молодшими школярами, їхніми батьками та адміністрацією, виробленим стилем поведінки, що підпорядкована загальним цілям навчального закладу, чинним у ньому нормам, звичаям та традиціям.

Педагогічними умовами, що сприяють ефективному формуванню організаційної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки було обрано: усвідомлення студентами теоретичних засад наукової організації праці вчителя; оволодіння студентами засобами організації міжособистісної взаємодії учасників педагогічного процесу; стимулювання розвитку в майбутніх учителів початкової школи вмінь саморегуляції поведінки. Зауважимо, що визначені педагогічні умови розглядалися комплексно, оскільки всі вони впливають у цілому на процес формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки.

У другому розділі «**Експериментально-дослідна робота з формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки**» визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні сформованості організаційної культури майбутніх учителів початкової школи; розроблено й експериментально апробовано методику діагностування зазначеної якості та модель формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи; подано результати констатувального й формувального етапів дослідження.

Критеріями рівнів сформованості організаційної культури майбутніх учителів початкової школи було обрано знанневий (показники: усвідомлення значущості педагогічної діяльності, обізнаність із педагогічними цінностями, наявність знань й умінь з наукової організації праці), діяльнісний (показники: сформованість організаційно-комунікативних та рефлексивних умінь, вміння обирати оптимальну поведінку в конфлікті), емоційно-вольовий (показники: емоційна спрямованість, сформованість морально-вольових якостей, толерантність).

Для діагностики рівнів сформованості організаційної культури в майбутніх учителів початкової школи було розроблено показники оцінки ознак означеної сформованості в балах, а саме: 4 бали – ознака виражена яскраво; 3 бали – ознака виражена середньо; 2 бали – ознака виражена слабо; 1 бал – ознака виражена надзвичайно слабо. Середній бал за сукупністю ознак визначав рівень сформованості організаційної культури майбутніх учителів початкової школи. Відповідно до цього було виявлено 3 рівні сформованості зазначеної культури: 4-5 балів – високий рівень; 2-3,9 балів – середній рівень; 1-1,9 балів – низький рівень.

Високий рівень характерний для студентів, які добре усвідомлюють значущість педагогічної діяльності, позитивно ставляться до навчання і майбутньої професії, що підкріплено стійким інтересом до педагогічних цінностей; вони прагнуть до самовдосконалення, самовираження, самоактуалізації у професії. Майбутні вчителі мають міцні знання й практичні вміння з організації власної діяльності і діяльності молодших школярів, приділяють увагу її плануванню. Студенти цього рівня демонструють яскраво виражені організаційні й комунікативні здібності, а також виявляють творчу ініціативу та активність щодо організаторської діяльності; вони вміють майстерно організовувати колективну навчально-виховну й ігрову діяльність молодших школярів,

відчувають задоволення від організаторської роботи; відрізняються вмінням швидко й легко налагоджувати доброзичливі взаємовідносини з довколишніми людьми. Студенти вміють аналізувати минулий досвід, мають стійку схильність до самоаналізу та самооцінки своїх якостей і професійних дій; вони вміло використовують методи психолого-педагогічної оцінки, правильно оцінюють досягнуті результати, вміють виявляти й виправляти наявні помилки у своїй діяльності. У них яскраво виражені емоції, вони характеризуються наявністю стійких професійних й особистісних моральних настанов, відрізняються сформованістю вольових якостей, що сприяє досягненню поставлених цілей у діяльності. У відносинах з довколишніми поведуться толерантно, поважаючи їхню думку, правильно поведуться в конфліктних ситуаціях.

Середній рівень притаманний студентам, які достатньо добре усвідомлюють значущість педагогічної діяльності, у них наявне позитивне ставлення до навчання і майбутньої професії, проте інтерес до цінностей педагогічної діяльності має епізодичний характер; вони спрямовані на педагогічну діяльність, натомість їхні бажання мінливі і здебільшого залежать від обставин; студенти недостатньо обізнані щодо організації власної діяльності і діяльності молодших школярів, приділяють незначну увагу її плануванню. Майбутні вчителі не виявляють відповідного рівня організаційних і комунікативних здібностей, недостатньо активні в організаторській діяльності; в них спостерігаються труднощі під час організації колективної навчально-виховної та ігрової діяльності молодших школярів, вони не відчувають задоволення від організаторської роботи; доброзичливі взаємовідносини налагоджують лише з людьми, які їм подобаються. Студенти цього рівня не враховують у роботі помилок, яких припускалися в минулому, самоаналіз та самооцінка своїх якостей і професійних дій є необ'єктивними, часто завищеними; вони мають поверхневі знання щодо методів психолого-педагогічної оцінки, припускаються помилок в оцінці досягнутих результатів, не володіють навичками корекції власної діяльності. У таких студентів наявні нестійкі емоційні стани, часто змінюється настрій, вони можуть поступитися своїми професійними й особистісними моральними настановами, досягнення мети зазвичай вимагає від них значних вольових зусиль. У відносинах з довколишніми поведуться здебільшого некоректно, наполегливо відстоюють власну думку, незважаючи на думки інших людей, у разі виникнення конфліктних ситуацій переважно займають роль суперника.

Низький рівень характерний для студентів, які не усвідомлюють значущості педагогічної діяльності, нейтрально ставляться до навчання і майбутньої професії, не виявляють інтересу до формування педагогічних цінностей; не прагнуть до самовдосконалення, самовираження, самоактуалізації у професії, до здобуття нових знань. Майбутні вчителі мають слабкі знання, в них не розвинені практичні вміння з організації власної діяльності і діяльності молодших школярів, її планування. У студентів цього рівня організаційні і комунікативні здібності недостатньо розвинені, вони виявляють пасивність в організаторській діяльності, до виконання справи

ставляться безініціативно; організувати колективну навчально-виховну й ігрову діяльність молодших школярів можуть лише під керівництвом викладача (учителя) методом випробувань і помилок, організаторська робота не приносить їм задоволення; у стосунках з довколишніми поводяться імпульсивно, подекуди не вміють стримувати себе. Майбутні вчителі не вміють аналізувати минулий досвід, не володіють уміннями самоаналізу та самооцінки своїх якостей і професійних дій; відчують значні труднощі у використанні методів психолого-педагогічної оцінки, необ'єктивно оцінюють досягнуті результати, потребують допомоги з боку викладача, зазнають ускладнення у виявленні й виправленні помилок у своїй діяльності. Такі студенти рідко виражають свої емоції, проте відрізняються тим, що часто ображаються на інших людей, характеризуються несформованістю стійких професійних й особистісних моральних настанов, вольових якостей, не докладають особливих зусиль у досягненні поставлених цілей у діяльності. У разі виникнення конфліктних ситуацій обирають позицію пристосування до інших.

Для визначення рівнів сформованості організаційної культури майбутніх учителів початкової школи було обрано діагностувальні методики: анкети, розроблені автором дослідження; орієнтовна анкета В.Смекалова, М.Кучера; картка оцінки сформованості педагогічних цінностей; картка самооцінки рівня володіння знаннями й уміннями організації діяльності; діагностика ефективності педагогічних комунікацій (модифікований варіант анкети О.О.Леонтьєва); експрес-діагностика організаторських здібностей; тест Томаса; тест онтогенетичної рефлексії; тест емоційної спрямованості; тест оцінки наявності вольових якостей за методикою О. Вострикова; шкала оцінки прояву професійних і психологічних моральних якостей (за Н.Кузьміною); тест комунікативної толерантності (В.Бойко).

Результати констатувального етапу експерименту було обчислено за середньоарифметичними даними, що дозволило визначити наявні у студентів рівні сформованості організаційної культури: у більшості студентів організаційна культура виявилася на низькому (40,3 % респондентів ЕГ і 37,8 % КГ) і середньому (40,7 % студентів ЕГ та 42,6 % групи КГ) рівнях, лише 19 % майбутніх учителів ЕГ і 19,6 % КГ виявили високий рівень сформованості організаційної культури.

У дослідженні було розроблено експериментальну модель формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи, що містить мету, складові, етапи, педагогічні умови та засоби їх реалізації, критерії і результат.

Цілеспрямована робота з формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи здійснювалась із студентами експериментальної групи впродовж трьох років (2-4 курси) в ході викладання таких дисциплін, як «Педагогіка», «Психологія», «Основи педагогічної майстерності», «Методика виховної роботи», «Філософія», «Культурологія» та спецкурсу «Основи формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи», а також у позааудиторній діяльності студентів.

Метою першого – ознайомлювального етапу було набуття студентами необхідних знань щодо професійно-педагогічної й організаційної культури вчителя початкової школи в загальноосвітньому навчальному закладі. На цьому етапі (2-й курс) упроваджувався спецкурс «Основи формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи», що передбачав набуття майбутніми вчителями необхідних знань щодо професійно-педагогічної й організаційної культури вчителя початкової школи в загальноосвітньому навчальному закладі. Засобами виступали лекції, семінари, диспути, дискусії, міні-лекції, які ґрунтувалися як на поданні навчального матеріалу викладачем під час спецкурсу, так і передбачали самостійну пошуково-дослідницьку діяльність студентів.

У ході лекцій вирішувалися такі завдання, як: розгляд основних понять («професійна культура», «педагогічна культура», «професійно-педагогічна культура», «організаційна культура», «наукова організація праці»), визначення ролі організаційної культури, емоційної саморегуляції у професійній діяльності вчителя початкової школи. Увага студентів акцентувалася на тому, що майбутній учитель початкової школи повинен уміти надавати підтримку дитині в її саморозвитку, виявляти турботу про комфортабельні умови її життєдіяльності у школі; захищати і забезпечувати свободу і права дитини, допомагати у вирішенні індивідуальних проблем, захищати культурну ідентичність дитини незалежно від національності тощо.

Здобуті знання закріплювалися на практичних заняттях, де активно виконувалися вправи («Зіткнення позицій», «Я та інші», «Контраст»), дискусії («Сучасний учитель початкової школи – який він?»), тренінги («Комунікативне спілкування»), рольові ігри («Конфлікти в початковій школі»), захист проектів («Моя школа майбутнього»).

Другий – основний етап був спрямований на формування практичних умінь з наукової організації праці, організації міжособистісної взаємодії, саморегуляції поведінки. З огляду на те, що часу на викладання спецкурсу відведено недостатньо, до проведення експериментальної роботи було залучено викладачів з педагогіки, психології, культурології, з якими попередньо було проведено відповідну роботу. Так, на заняттях з культурології поглиблювалися знання студентів щодо різноманітності культури різних народів, особливостей культури. Студенти готували міні-лекції щодо культури, традицій і обрядів, які панують у сім'ях мусульман, євреїв, болгар, гагаузів, народів Кавказу тощо, в ході яких наголошували на тих звичаях, які особливо слід приймати до уваги (відносини у сім'ях, ставлення до старших, жінок і т. ін.). На практичних заняттях обговорювалися ситуації («У нашому класі новенький хлопчик-мусульманин (єврей, болгарин, грузин)...»), «Діти насміхаються над дівчинкою з глибоко релігійної сім'ї»), у позааудиторний час проводився «Фестиваль народів світу», де студенти представляли різні культури, демонстрували особливості привітання, поведінки у сім'ї, школі, національні традиції й обряди.

На заняттях з педагогіки значна увага приділялася питанням культури спілкування майбутніх

учителів початкової школи. Так, зі студентами було проведено бесіду «Магія слова», метою якої було систематизувати й узагальнити знання майбутніх учителів початкової школи про залежність поведінки людини від звичних форм мовлення. Підсумком виступила розробка «Правила взаємодії вчителя з учнями». На практичних заняттях проводилися різноманітні вправи, рольові ігри («Обвинувачі і захисники», «Організаційний момент уроку»), розігрувалися педагогічні ситуації.

Також у ході викладання педагогіки увага приділялася набуттю вмінь науково організовувати свою працю. Так, студентам було запропоновано завдання окреслити «коло нашого життя», що передбачало навчити студентів правомірно розподіляти час і на працю і на відпочинок. У ході самостійної роботи майбутні вчителі початкової школи складали «Азбуку організованості», розробляли «Правила поведінки у школі», пам'ятки для молодших школярів «Як треба працювати».

На заняттях з психології студенти вчилися регулювати свої емоції за допомогою ігор «Влаштуй істерику», «Ваш вихід, маестро...» (порівнювались емоційні стани в ситуації уваги/неуваги до себе, набувався досвід змістовного спілкування), «Відкритий конфлікт» (де студенти вчилися правильно поводитись у конфліктних ситуаціях і вирішувати їх).

Для самостійної роботи майбутнім учителям було запропоновано розробити сценарій, підготувати і провести свята («Золота осінь», «День Святого Миколая», «Різдвяні вечори», «Юний захисник Вітчизни», «Матусин День», «Ми – спортивна сім'я» і т. ін.). З метою закріплення отриманих знань, умінь і навичок щодо організаційної культури було проведено «Брейн-ринг», конкурс «Командос».

Третій, практико-орієнтований етап передбачав застосування студентами здобутих знань, умінь і навичок безпосередньо в умовах загальноосвітнього навчального закладу під час проходження шкільної педагогічної практики, у ході виконання індивідуальних навчально-дослідницьких завдань. Майбутні вчителі початкової школи контактували з учителями початкової ланки освіти, переймали в них досвід професійної діяльності, спілкувались із батьками молодших школярів, що сприяло формуванню їхньої організаційної культури. Водночас практика допомагала студентам визначити позитивні і негативні боки майбутньої професії, глибше усвідомити значущість розвитку своїх організаторських, комунікативних, рефлексивних та інших якостей, необхідних у професійній діяльності, зважаючи на організаційну культуру, що панує в навчальному закладі. Зазначимо, що на настановній конференції студенти отримали завдання, які вони повинні були відобразити в педагогічному щоденнику, а саме: визначити настрій класу, окремих учнів перед початком уроку, простежити за змінами настрою класу упродовж уроку; дати розгорнуту характеристику стилю спілкування вчителя і молодших школярів; схарактеризувати стиль неформального спілкування у класному колективі; методом бесіди виявити інтереси учнів, пов'язані зі спілкуванням; за зовнішнім виглядом учня відтворити його психологічний настрій; під

час бесіди з учнями визначити й описати їхній емоційний стан, а також реакцію на спілкування з Вами; змодельовати можливі наслідки якоїсь конкретної ситуації; проаналізувати урок, виховний захід, звертаючи особливу увагу на організаційні моменти; визначити організаційну культуру навчального закладу; схарактеризувати відносини між членами шкільного колективу, учнями і вчителями, вчителями і батьками молодших школярів; описати традиції, що панують у навчальному закладі, оформлення школи, фойє, класних кімнат тощо.

Після проходження педагогічної практики відбулася підсумкова конференція, де обговорювалися різні питання щодо організаційної культури, що сприяло виявленню наявних прогалин у знаннях майбутніх учителів початкової ланки освіти щодо організаційної культури, спрямовувало на вдосконалення своєї організаційної культури тощо.

По завершенні формувального етапу експерименту було проведено прикінцевий зріз, метою якого було виявлення змін у рівнях сформованості організаційної культури майбутніх учителів початкової школи в експериментальних і контрольних групах, результати якого подано в таблиці.

Таблиця

Порівняльні дані рівнів сформованості організаційної культури майбутніх учителів початкової школи на початковому і прикінцевому етапах експерименту в експериментальних та контрольних групах

Групи	Етапи	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
		%	абс	%	абс	%	абс
Експериментальна (146 осіб)	констатувальний	19	28	40,7	59	40,3	59
	прикінцевий	42,4	62	48,9	72	8,7	12
Контрольна (152 особи)	констатувальний	19,6	30	42,6	65	37,8	57
	прикінцевий	25,4	39	50,8	77	23,8	36

Як видно з таблиці, в експериментальній групі високого рівня сформованості організаційної культури досягли 42,4 % студентів (було 19 %), середнього рівня – 48,9 % респондентів (було 40,7 %), на низькому рівні залишилося 8,7 % майбутніх учителів (було 40,3 %). У контрольній групі результати дещо нижчі: на високому рівні виявлено 25,4 % студентів (було 19,6 %), на середньому рівні – 50,8 % респондентів (було 42,6 %), на низькому рівні 23,8 % майбутніх учителів (було 37,8 %).

Для перевірки одержаних результатів було використано розрахунок λ – критерію між двома емпіричними даними (за λ – критерієм Колмогорова-Смирнова). За результатами формувального етапу експерименту було отримано $d_{\text{емп.}} > d_{0,01}$, отже, одержані результати після формувального етапу експерименту виявилися статистично значущими..

У висновках подано результати дослідження, основні з них такі.

У дисертації розроблено й апробовано експериментальну модель формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки.

1. Професійно-педагогічна культура майбутніх учителів початкової школи розглядається як складне динамічне інтегральне утворення, що характеризується сукупністю особистісних і професійних настанов щодо взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу початкової школи, психолого-педагогічних знань щодо особливостей індивідуального і вікового розвитку молодших школярів, практичних навичок і вмій організації власної діяльності і діяльності учнів, наявністю загальнокультурних цінностей і морально-духовних принципів, що дозволяють їм на високому рівні здійснювати професійну педагогічну діяльність.

2. Корпоративна культура вчителів – це колективна цінність, що забезпечує досягнення високих результатів у навчальному процесі початкової школи, визначає характер взаємовідносин, комунікацій між суб'єктами педагогічного процесу, індивідуальний стиль діяльності вчителя початкових класів та загальний корпоративний імідж навчальної установи. Розвиток корпоративної культури сприяє самостійності вчителів у сфері оволодіння новими освітніми програмами, технологіями, що забезпечує перехід на новий рівень компетентності, підвищення кваліфікації вчителів.

3. Організаційна культура майбутнього вчителя початкової школи – це складне особистісне інтегральне утворення, що передбачає наявність знань, умінь і навичок наукової організації праці своєї і дітей молодшого шкільного віку; характеризується сформованістю професійних та особистісних якостей, наявністю педагогічних цінностей, умінь організації міжособистісної взаємодії з молодшими школярами, їхніми батьками та адміністрацією, виробленим стилем поведінки, що підпорядкований загальним цілям навчального закладу, чинним у ньому нормам, звичаям та традиціям.

4. Критеріями рівнів (високий, середній, низький) сформованості організаційної культури майбутніх учителів початкової школи було обрано знаннєвий (показники: усвідомлення значущості педагогічної діяльності, обізнаність із педагогічними цінностями, наявність знань й умінь з наукової організації праці), діяльнісний (показники: сформованість організаційно-комунікативних та рефлексивних умінь, уміння обирати оптимальну поведінку в конфлікті), емоційно-вольовий (показники: емоційна спрямованість, сформованість морально-вольових якостей, толерантність).

5. Результати констатувального етапу експерименту виявили, що в більшості студентів організаційна культура сформована на низькому (40,3 % ЕГ і 37,8 % КГ) і середньому (40,7 % ЕГ та 42,6 % КГ) рівнях, лише 19 % майбутніх учителів ЕГ і 19,6 % КГ виявили високий рівень сформованості організаційної культури.

6. У дослідженні було доведено, що формування організаційної культури майбутніх учителів

початкової школи відбувається ефективно, якщо реалізувати такі педагогічні умови: усвідомлення студентами теоретичних засад наукової організації праці вчителя; оволодіння студентами засобами організації міжособистісної взаємодії учасників педагогічного процесу; стимулювання розвитку в майбутніх учителів початкової школи вмінь саморегуляції поведінки.

7. Розроблено експериментальну модель формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи під час їхньої професійної підготовки, яка передбачала проведення цілеспрямованої роботи, що відбувалася поетапно. Метою ознайомлювального етапу було набуття студентами необхідних знань щодо професійно-педагогічної й організаційної культури вчителя початкової школи в загальноосвітньому навчальному закладі; основного етапу – формування практичних умінь щодо організації міжособистісної взаємодії; практико-орієнтований етап передбачав застосування студентами здобутих знань, умінь і навичок безпосередньо в умовах загальноосвітнього навчального закладу під час проходження шкільної педагогічної практики, у ході виконання індивідуальних навчально-дослідницьких завдань. Засобами реалізації визначених педагогічних умов виступали лекції, семінари, диспути, дискусії, міні-лекції, ділові та рольові ігри, тренінги, аналіз педагогічних ситуацій, вирішення конфліктних ситуацій, проведення різних позааудиторних видів роботи (виховні заходи, конкурси, розробка і захист проектів) і т. ін.

8. Упровадження експериментальної моделі формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи в навчально-виховний процес виявило значні позитивні зміни в респондентів експериментальної групи: високого рівня сформованості організаційної культури досягли 42,4 % студентів (у КГ – 25,4 %), середнього рівня – 48,9 % респондентів (у КГ – 50,8 %), на низькому рівні залишилося 8,7 % майбутніх учителів (у КГ – 23,8 %).

Проведене дослідження дає можливість вирішувати питання організації ефективного процесу формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи під час їхньої професійної підготовки. Водночас його результати не вичерпують усієї повноти їх висвітлення і не претендують на всебічне розкриття зазначеної проблеми. Перспективу напрямів подальших наукових досліджень убачаємо у створенні і впровадженні інтегрованих курсів з формування організаційної культури майбутніх учителів інших спеціальностей, вивчення зарубіжного досвіду і впровадження його прогресивних ідей у практику формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи.

Основні положення дисертації відображені в таких публікаціях автора:

1. Борщенко В.В. Сутність професійної культури майбутнього вчителя початкових класів у сучасній педагогіці / В.В.Борщенко // Наука і освіта: науково-практичний журнал Південного наукового центру НАПН України. – 2011. – № 4/С. [Спецвипуск до 195 річчя Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського», Проект «Дошкільна, передшкільна та початкова ланки освіти: реалії та перспективи»]. – С.54-56.

2. Борщенко В.В. Сутність поняття «організаційна культура вчителя» Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського: зб. наук. пр. – [Спецвипуск «Сучасні тенденції в педагогічній науці України та Ізраїлю: шлях до інтеграції»]. – Одеса, 2011. – С.20-25.

3. Борщенко В.В. Навчання студентів засобів організації міжособистісної взаємодії учасників педагогічного процесу / В.В.Борщенко // Вісник Черкаського університету. – [Серія: Педагогічні науки]. – Черкаси, 2012. – № 28 (241).– С. 11-14.

4. Борщенко В.В. Критеріальний підхід у формуванні організаційної культури майбутніх учителів початкової школи / В.В.Борщенко // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського: зб. наук. пр. – [Спецвипуск «Сучасні тенденції в педагогічній науці України та Ізраїлю: шлях до інтеграції»]. – Одеса, 2012. – С.35-39.

5. Борщенко В.В. Реалізація педагогічних умов формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи / В.В.Борщенко // Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2012. – Вип.12. – С. 462-467.

6. Борщенко В.В. Наукова організація праці майбутніх учителів: матеріали всеукр. наук. конф. [«Науково-дослідна робота у вищих навчальних закладах: досвід та практика»], (20-21 жовтня 2011 р.). – Одеса, 2011. – С. 9-10.

7. Борщенко В.В. Складові організаційної культури майбутніх учителів початкової школи: матеріали I міжнар. науково-практ. конф. [«Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток»], (24-25 лютого 2012 р.). – Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович. – С. 29-32.

8. Борщенко В.В. Експериментальна модель формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи: матеріали Другої всеукр. наук. конф. [«Досягнення соціально-гуманітарних наук в сучасній Україні»], (28 квітня 2012 р.). – Дніпропетровськ: ДНУ імені Олеся Гончара. – Ч.І. – С.84-86.

9. Борщенко В.В. Формування умінь емоційної саморегуляції у майбутніх учителів початкової школи: матеріали I всеукр. наук. конф. [«Придніпровські соціально-гуманітарні читання»], (15 червня 2012 р.). – Кіровоград: ТОВ «Інновація», 2012. – Ч. 2. – С.88-90.

АНОТАЦІЯ

Борщенко В.В. Формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук із спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Державний заклад «Південноукраїнський національний

педагогічний університет імені К.Д.Ушинського», МОНмолодьспорту України – Одеса, 2013.

У дисертації вперше науково обґрунтовано педагогічні умови формування організаційної культури майбутніх учителів під час професійної підготовки (усвідомлення студентами основних засад наукової організації праці вчителя; оволодіння студентами засобами організації міжособистісної взаємодії учасників педагогічного процесу; стимулювання розвитку в майбутніх учителів початкової школи вмінь саморегуляції поведінки); розкрито її сутність і структуру (компетентнісна, поведінкова й особистісна складова) організаційної культури майбутніх учителів початкової школи; визначено критерії й показники, якісні характеристики рівнів (високий, середній, низький), розроблено модель формування організаційної культури в майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки, що впроваджувалася поетапно (на ознайомлювальному етапі студенти отримували необхідні знання щодо професійно-педагогічної й організаційної культури вчителя початкової школи в загальноосвітньому навчальному закладі; на основному етапі формувались уміння і навички організації міжособистісної взаємодії; на практико-орієнтованому етапі здобуті знання, вміння і навички студенти застосовували під час проходження шкільної педагогічної практики, у ході виконання індивідуальних навчально-дослідницьких завдань).

Ключові слова: майбутні вчителі початкової школи, професійна підготовка, професійно-педагогічна культура, організаційна культура, педагогічні умови.

АННОТАЦІЯ

Борщенко В.В. Формирование организационной культуры будущих учителей начальной школы в процессе профессиональной подготовки. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Государственное учреждение «Южно-Украинский национальный педагогический университет имени К.Д.Ушинского», МОНмолодежьспорта Украины – Одесса, 2013.

В первой главе «**Теоретические основы формирования организационной культуры будущих учителей начальной школы в процессе профессиональной подготовки**» определены сущность и составляющие структуры феномена «организационная культура будущих учителей начальной школы», педагогические условия формирования организационной культуры будущих учителей начальной школы в процессе профессиональной подготовки.

Профессионально-педагогическая культура будущих учителей начальной школы – это сложное динамическое интегральное образование, характеризующееся совокупностью личностных и профессиональных установок относительно взаимодействия субъектов учебно-воспитательного процесса начальной школы, психолого-педагогических знаний возрастных особенностей

индивидуального и возрастного развития младших школьников, практических умений и навыков организации собственной деятельности и деятельности учащихся, наличием общекультурных ценностей и морально-духовных принципов, позволяющих им на высоком уровне осуществлять педагогическую деятельность. Организационная культура учителей начальной школы – это сложное личностное интегральное образование, предусматривающее наличие знаний, умений и навыков научной организации труда своей и детей младшего школьного возраста, характеризующееся сформированностью профессиональных и личностных качеств, наличием педагогических ценностей, умений организации межличностного взаимодействия с младшими школьниками, их родителями и администрацией выработанным стилем поведения, которое подчиняется общим целям учебного заведения, действующим в нем нормам, обычаям и традициям. В структуре организационной культуры будущих учителей начальной школы выделены компетентностная, поведенческая и личностная составляющие. Педагогическими условиями формирования организационной культуры будущих учителей начальной школы были определены: осознание студентами основ научной организации труда учителя; овладение студентами средствами организации межличностного взаимодействия участников педагогического процесса; стимулирование развития у будущих учителей начальной школы умений саморегуляции поведения.

В второй главе **«Экспериментально-исследовательская работа по формированию организационной культуры будущих учителей начальной школы в процессе профессиональной подготовки»** определены критерии, показатели и охарактеризованы уровни сформированности организационной культуры будущих учителей начальной школы; разработана и экспериментально апробирована методика диагностики указанного качества и модель формирования организационной культуры будущих учителей начальной школы; поданы результаты констатирующего и формирующего этапов исследования.

Критериями уровней (высокий, средний, низкий) сформированности организационной культуры будущих учителей начальной школы и их показателями выступили: **знанневый** (осознание значимости педагогической деятельности, осведомленность и присвоение педагогических ценностей, наличие знаний и умений по научной организации труда), **деятельностный** (сформированность организационно-коммуникативных и рефлексивных умений, умение выбрать оптимальное поведение в конфликте), **эмоционально-волевой** (эмоциональная направленность, сформированность морально-волевых качеств, толерантность).

Модель формирования организационной культуры будущих учителей начальной школы во время их профессиональной подготовки предусматривала осуществление экспериментальной работы в несколько этапов. Ознакомительный этап был направлен на приобретение студентами необходимых знаний относительно профессионально-педагогической и организационной культуры

учителя начальной школы в общеобразовательном учебном учреждении; на основном этапе осуществлялось формирование практических умений по организации межличностного взаимодействия при помощи активных методов обучения; практико-ориентированный этап имел целью использование студентами приобретенных знаний, умений и навыков во время прохождения педагогической практики, разнообразных тренингов, деловых и ролевых игр, анализа педагогических задач и решения конфликтных ситуаций, проведения разных внеаудиторных видов работы (воспитательные мероприятия, конкурсы, разработка и защита проектов и т.д.). Средствами реализации указанных педагогических условий выступали лекции, семинары, диспуты, дискуссии, мини-лекции, деловые и ролевые игры, тренинги, анализ педагогических ситуаций, решение конфликтных ситуаций, проведение различных внеаудиторных видов работы (воспитательные мероприятия, конкурсы, разработка и защита проектов) и т. д. По результатам формирующего этапа эксперимента была подтверждена эффективность предложенной методики формирования организационной культуры будущих учителей начальной школы.

Ключевые слова: будущие учителя начальной школы, профессиональная подготовка, профессионально-педагогическая культура, организационная культура, педагогические условия.

ANNOTATION

Borshchenko V.V. The formation of future primary school teachers' organizational culture during their professional training. – Manuscript.

The thesis aimed at gaining the degree of Candidate of Pedagogical Science in speciality 13.00.04 – Theory and Methodology of professional education. – The state institution “South-Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky”, Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine – Odessa, 2013.

In the thesis the formation of future primary school teachers' organizational culture in the process of their professional training is firstly scientifically grounded (students' realization of basic principles of scientific organization of teacher's work; mastering the organizational facilities of interpersonal interaction of participants in pedagogical process; stimulation of future primary school teachers' skills of behavior self-regulation); the essence and the structure of future primary school teachers' organizational culture have been revealed (competent, behavioral and personal component); criteria and results, qualitative characteristics of formed levels of future primary school teachers' organizational culture (high, middle, low) have been determined; the model of realization of pedagogical conditions of future primary school teachers' formation of organizational culture during their professional training has been developed and introduced step-by-step (the aim of the acquainting stage was students' acquisition of necessary knowledge in relation to the professionally-pedagogical and organizational culture of primary school teacher in general educational establishment; the basic stage included the formation of organizational abilities and skills of interpersonal interaction; the practice-oriented stage had for an aim the application

of the obtained knowledge, abilities and skills by the students during their school pedagogical practice and the implementation of individual educational-research tasks).

Key words: future primary school teachers, professional training, professional-pedagogical culture, organizational culture, pedagogical conditions.